

شورای سیاستگذاری حوزه‌های علمیه خواهران

مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران

معاونت پژوهش

استان مازندران شهرستان بابل مؤسسه آموزش عالی الزهراء ع.ا.ع.

عنوان:

بررسی استعانت در قرآن با تأکید بر آیه استعینوا بالله و آیات همنوا از نظر مفسران معاصر

استاد راهنما

حجت الاسلام و المسلمین سید قاسم حسینی

نکارنده

مریم همت

سال تدوین

تابستان ۱۴۰۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیّه خوارزم

برگه صورتجلسه دفاعیه جایگزین شود.

مرکز مدیریت حوزه/هی علمیّه خوارهران

تحمیدیه:

پروردگارا به پیشگاه پاک و مقدست تقدیم می‌دارم که بندگی فقط و فقط تو را سزد. آنچه داده‌ای بیش از شایستگی من است گرچه در خور بخشندگی توست. پروردگارا سپاس می‌گویم که بر من منت نهادی و خلعت تحصیل بر من پوشاندی، با منت خود مرا به زینت ایمان آراستی و در خیمه لطف منزل دادی. پروردگارا تو را سپاسگزارم که از رحمت مرا در زمره جویندگان علم و دانش قرار دادی.

به امید اینکه توفیق یابم جز خدمت به خلق تو نکوشم.

یا رب دل ما را تو به رحمت جان ده ** درد همه را به صابری درمان ده

این بنده چه داند که چه می‌باید جست ** داننده تویی هر آنچه دانی آن ده

تقدیم:

تقدیم به پدر فداکار، مادر دلسوز و همسر مهربانم

تقدیر و تشکر:

شکر شایان نثار ایزد منان که توفیق را رفیق راهم نمود تا این پایان نامه را به پایان برسانم. بر حسب وظیفه و از باب من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزوجل از پدر و مادر عزیزم، این دو معلم بزرگوارم، که همواره بر کوتاهی و درشتی من، قلم عفو کشیدند و کریمانه از کنار غفلت هایم گذشته اند و در تمام عرصه های زندگی یار و یابری بی چشم داشت برای من بوده اند؛ خاضعانه کمال تشکر را دارم.

همچنین از همسر مهربانم سپاسگزارم که در طول دوران تحصیل همواره، همراه و مشوقم بود و با از خودگذشتگی و ایثار در این راه یاری ام نمود. از استاد فرهیخته و فرزانه جناب حجه الاسلام قاسم حسینی کمال تشکر و تقدیر را دارم که با صبر و حوصله از هیچ کمکی در این مسیر از من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این پایان نامه را به عهده گرفتند.

همچنین از تمامی مسؤولین حوزه علمیه الزهراء بابل خصوصاً خانم کلیجی سپاسگزارم که در این مسیر همکاری صمیمانه ای با من داشته است.

همت بدرقه راه کن ای طایر قدس * که دراز است ره مقصد و من نوسفرم
(حافظ)

چکیده:

در قرآن کریم خداوند ما را به استعانت از خویش فرا خوانده است که این استعانت به منظور گره‌گشایی از بن‌بست‌های معنوی و مادی در دنیا، در قالب آیات مختلف بیان شده است. البته انسان موحد نه تنها در سختی‌ها و گرفتاری‌ها، بلکه در هر حالی تنها دست نیاز خود را به درگاه آن قادر مطلق دراز می‌کند، زیرا که می‌داند تمامی موجودات عالم محتاج و نیازمند خلق شده‌اند. هدف از انجام این تحقیق پاسخ به مسائل چگونگی توکل به خداوند، توسل به ائمه، راه‌های استعانت از خداوند و رفع کردن تناقض احتمالی بین استعانت از خداوند و استعانت از وسایل است. روش تحقیق نیز به صورت توصیفی تحلیلی می‌باشد، به این صورت که از کتابخانه‌های مجازی و حقیقی، پایگاه‌های اینترنتی و نرم‌افزارهای تفسیر قرآن بهره برده شده است. نتیجه پژوهش حاکی از آن است که طبق آیات قرآن انسان می‌تواند به کمک صبر، دعا و نیایش، نماز، یاری کردن دین خدا پیشه کردن تقوا از خداوند طلب یاری کند. توحید در استعانت آن است که تنها یاری دهنده و قدرت مطلق را خداوند بدانیم و به هیچ‌کدام از قدرت‌های ظاهری به دید استقلال نگاه نکنیم، چنانکه پیامبران نیز علاوه بر نگاه توحیدی از وسایلی که خداوند آنها را خلق کرده کمک می‌گرفتند. در باب توسل باید گفت کمک کننده واقعی در تمام مراحل زندگی انسان خداوند است. کمک خواستن از اولیاء الهی مصداق آیه ﴿وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ﴾ است. این استعانت در طول استعانت از خداوند است و منافاتی با استعانت توحیدی ندارد. طبق آیات قرآن توکل زمینه‌ساز برخورداری از امداد و حمایت خداوند است. توکل به این معنا که انسان در برابر عظمت مشکلات احساس ضعف نکند و با اتکاء و اعتماد به قدرت بی‌پایان خداوند خود را پیروز بداند. از آثار استعانت از خداوند می‌توان به اجابت و پاسخ‌گویی، رفع گرفتاری، عفت و عصمت، پیروزی در میدان جنگ و ... اشاره کرد.

کلیدواژه‌ها: استعانت، توحید، توکل، توسل.

مقدمه ۱

فصل اول: کلیات و مفاهیم ۳

گفتار ۱: طرح تحقیق ۴

الف) تبیین موضوع ۴

ب) اهمیت و ضرورت تحقیق ۵

ج) پیشینه تحقیق ۶

د) سؤال اصلی ۷

ه) سؤال فرعی ۷

ز) فرضیه پژوهش ۸

ح) سازماندهی پژوهش ۸

گفتار ۲: مفهوم‌شناسی ۹

الف) استعانت ۹

ب) توکل ۱۰

ج) استعاذه ۱۱

د) توسل ۱۱

ه) مفسران معاصر ۱۲

فصل دوم: استعانت حقیقی و معنای آن از نظر مفسران معاصر و تحقق آثار آن ۱۴

گفتار ۱: استعانت حقیقی و مراتب آن ۱۵

الف) توحید در استعانت ۱۵

ب) استعانت از وسایل ۱۹

ج) استعانت از بنی اسرائیل ۲۰

د) استعانت از مردم ۲۱

هـ) استعانت از مؤمنان.....	۲۲
و) استعانت از صبر و نماز.....	۲۲
ز) استعانت حضرت موسی علیه السلام	۲۳
ح) مراتب استعانت و پاسخ به یک شبهه.....	۲۴
ط) پاسخ به یک شبهه.....	۲۵
گفتار ۲: استعانت از نگاه مفسران معاصر.....	۲۸
الف) استعینوا.....	۲۸
ب) المستعان.....	۳۱
ج) تعاونوا.....	۳۳
د) نستعین.....	۳۴
هـ) اعینونی.....	۳۶
و) نگاهی به آیات همنا با استعانت در قرآن.....	۳۷
گفتار ۳: آثار استعانت از خداوند و نتایج استعانت از غیر خدا.....	۴۱
الف) آثار استعانت از خداوند.....	۴۱
۱- اجابت و پاسخ‌گویی.....	۴۱
۲- برخورداری از امدادهای غیبی.....	۴۱
۳- پیروزی.....	۴۲
۴- عفت و عصمت.....	۴۲
۵- نجات از قتل (رهایی بنی اسرائیل از کشته شدن).....	۴۳
۶- رفع گرفتاری.....	۴۴
۷- وراثت زمین یا حاکمیت.....	۴۴
ب) آثار و نتایج استعانت از غیر خدا.....	۴۵
۱- عدم اجابت و یاری.....	۴۵
۲- هلاکت و نابودی.....	۴۶
۳- ذلت و خواری.....	۴۶

۴- از دست دادن منزلت در پیشگاه خداوند ۴۷

فصل سوم: راه‌های استعانت از خداوند و مصادیق آن ۴۹

گفتار ۱: راه‌های استعانت از خداوند ۵۰

الف) دعا و نیایش ۵۰

ب) صبر ۵۴

۱- استعانت از صبر ۵۶

۲- آثار و پیامدهای صبر ۵۷

۳- راه‌های دستیابی به فضیلت صبر ۵۸

ج) نماز (صلوات) ۵۹

د) یاری کردن دین خدا ۶۳

ه) تقوا ۶۵

۱- راه‌های کسب تقوا ۷۰

۳-۱-۵-۱- محاسبه نفس ۷۰

۳-۱-۵-۲- اجتناب از پر خوری ۷۱

۳-۱-۵-۳- سکوت و تفکر ۷۱

گفتار ۲: مصادیق استعانت پیامبران و غیر پیامبران از خداوند در قرآن ۷۴

الف) استعانت حضرت محمد ﷺ از خداوند ۷۵

ب) استعانت لوط علیهِ السلام از خداوند ۷۷

ج) استعانت نوح علیهِ السلام ۷۸

۱- استعانت برای رهایی فرزندان ۷۸

۲- استعانت برای قوم نابکار ۷۹

۳- استعانت در برابر قوم تکذیب کننده ۸۰

د) استعانت هود علیهِ السلام ۸۱

ه) استعانت یعقوب علیهِ السلام ۸۱

در حدیثی آمده است که حضرت آدم به حق و به نام مبارک پنج تن اهل بیت خدا را قسم داد خداوند هم توبه او را پذیرفت. این همان کلمات بود که به تعبیر قرآن آدم از خداوند متعال دریافت کرد.

قصیمی به گمان خود استغاثه به علی علیه السلام و صدا کردن او را در گرفتاری‌ها نوعی کفر دانسته و توسل‌های شیعه را در حرم‌های مقدس نجف و کربلا و مشاهد مشرفه به اهل بیت، مغایر با توحید پنداشته است غافل است که این گونه استغاثه و توجه و صدا کردن، بیش از این نیست که شیعیان، اهل بیت را در پیشگاه خداوند وسیله قرار می‌دهند تا به حاجت‌های خویش برسند. چرا که اینان به خداوند نزدیک‌تر و در پیشگاهش مقرب‌ترند و مجاری فیض الهی و حلقه وصل میان مولی و بندگانند، نه آن که خودشان ذاتاً و به طور مستقل دخالتی در برآوردن حاجت‌ها داشته باشند. همه افراد برای دست یافتن به خواسته‌شان نزد بزرگان، دنبال وسیله و واسطه می‌گردند. معصومین و همه اولیاء صالح خدا، با تفاوت‌هایی که در مراتب و درجات قرب دارند واسطه رحمت الهی‌اند. در عین حال عقیده داریم که در عالم هستی هیچ مؤثری جز خدای سبحان نیست. آن چه در حرم‌های مطهر و کنار قبور اولیای الهی توسط زائران شیعه و غیر شیعه انجام می‌گیرد، جز همان توسل نیست که این با توحید ناسازگار نمی‌باشد.^۱

۱- همان، ص ۲۱.

گفتار ۳: تقویت روحیه استقامت

استقامت یکی از شاخصه‌های روحی انسان است.

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِآيَاتِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾^۱؛ و در حقیقت، موسی را با آیات خود فرستادیم [و به او فرمودیم] که قوم خود را از تاریکی‌ها به سوی روشنایی بیرون آور، و روزهای خدا را به آنان یادآوری کن، که قطعاً در این [یادآوری]، برای هر شکیبایی سپاسگزاری عبرت‌هاست.

در این آیه که از تذکر به ایام‌الله صحبت شده، این ماجرا آیه‌ای برای صبار شکور یاد شده است.

الف) استقامت در دینداری

استقامت داشتن در مقولاتی تصریح شده است؛ از جمله در دینداری:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾^۲؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، صبر کنید و ایستادگی ورزید و مرزها را نگهبانی کنید و از خدا پروا نمایید، امید است که رستگار شوید.

امام باقر (علیه السلام) می‌فرماید:

فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ ﴿اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا﴾ فَقَالَ ﴿اصْبِرُوا﴾ عَلَىٰ أَدَاءِ الْفَرَائِضِ ﴿وَصَابِرُوا﴾ عَدُوَّكُمْ ﴿وَرَابِطُوا﴾ إِمَامَكُمْ الْمُنْتَظَرُ^۳؛ در این سخن خداوند که صبر پیشه کنید، و صابر باشید و مربوطه داشته باشید، فرمود: صبر پیشه کنید بر ادای فرایض، و بر دشمنی‌های دشمنان استقامت داشته باشید، و با امام منتظر (انتظار داشته شده) ارتباط (قلبی) داشته باشید.

در اولین بایسته رفتاری آمده: ﴿اصْبِرُوا﴾ عَلَىٰ أَدَاءِ الْفَرَائِضِ.

۱- ابراهیم (۱۴)، آیه ۵

۲- آل عمران (۳)، آیه ۷۶

۳- ابن ابی زینب، محمد بن ابراهیم، الغیبه للنعمانی، تهران: صدوق، چاپ: اول، ۱۳۹۷ق، ص ۱۹۹.

ب) در مواجهه با دشمنان

در باب دیگری (تفاعل) بار دیگر این ریشه صبر به کار رفته است:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ

تُفْلِحُونَ﴾^۱؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، صبر کنید و ایستادگی ورزید و

مرزها را نگهبانی کنید و از خدا پروا نمایید، امید است که رستگار شوید.

در ادامه حدیث داریم: ﴿وَصَابِرُوا﴾^۲ عِدْوَكُمْ؛ یعنی در مواجهه با دشمنان صبور باشید.

ج) در رابطه با امام منتظر

در فراز بعدی بحث رابطه مطرح شد است:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ

تُفْلِحُونَ﴾^۲ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، صبر کنید و ایستادگی ورزید و مرزها

را نگهبانی کنید و از خدا پروا نمایید، امید است که رستگار شوید.

هر چند برخی از مفسران این رابطه را به معنای مزداری معرفی کرده‌اند، اما با توجه به

تصریح روایت ذیل، رابطه با امام زمان (عجل الله تعالی فرجه) معرفی شده است.

۱- همان.

۲- آل عمران (۳)، آیه ۷۶

نتیجه فصل:

در این فصل به بررسی رابطه بین استعانت از خدا و دو مفهوم کلیدی دیگر، یعنی توکل و توسل به ائمه، پرداخته شد. این روابط نه تنها از جنبه‌های نظری بلکه از منظر عملی نیز اهمیت ویژه‌ای دارند و می‌توانند در زندگی فردی و اجتماعی مؤمنان تأثیرگذار باشند.

در گفتار اول، مشخص شد که استعانت از خدا به معنای درخواست کمک و یاری از اوست، در حالی که توکل به معنای اعتماد و اطمینان به خداوند در انجام امور زندگی است. این دو مفهوم به‌طور عمیق با یکدیگر مرتبط هستند؛ زیرا توکل واقعی زمانی محقق می‌شود که فرد به استعانت از خداوند اعتقاد داشته باشد. در واقع، توکل به خداوند به عنوان منبع اصلی قدرت و یاری، می‌تواند به فرد کمک کند تا در مواجهه با چالش‌ها و مشکلات زندگی، آرامش و اطمینان بیشتری داشته باشد.

در گفتار دوم، به بررسی رابطه بین استعانت از خدا و توسل به ائمه پرداخته شد. توسل به ائمه به‌عنوان واسطه‌هایی برای نزدیک شدن به خداوند، در فرهنگ اسلامی جایگاه ویژه‌ای دارد. این عمل نه تنها به معنای درخواست یاری از ائمه است، بلکه نشان‌دهنده اعتقاد به قدرت و مقام آن‌ها در نزد خداوند نیز می‌باشد. در این راستا، استعانت از خداوند از طریق توسل به ائمه می‌تواند به عنوان یک روش مؤثر برای جلب رحمت و یاری الهی در نظر گرفته شود.

در نهایت، می‌توان گفت که استعانت از خدا، توکل و توسل به ائمه، سه مفهوم کلیدی در زندگی معنوی مؤمنان هستند که هر یک به نوعی به دیگری وابسته است. این روابط نشان‌دهنده عمق و پیچیدگی ایمان اسلامی و تأثیر آن بر رفتار و نگرش فردی و اجتماعی است. با درک صحیح این مفاهیم و ارتباطات، فرد می‌تواند در مسیر رشد و تعالی معنوی خود گام بردارد و در مواجهه با چالش‌های زندگی، به یاری الهی و حمایت ائمه اعتماد کند.

بنابراین طبق آیات قرآن توکل زمینه‌ساز برخورداری از حمایت و امداد خداوند در زمینه‌های مختلف زندگی، از جمله عامل پیروزی مسلمانان در میدان جنگ است. همچنین طبق آیات و روایات می‌توان امامان معصوم علیهم‌السلام و اولیای صالح خدا را حتی بعد از وفات‌شان، برای برطرف کردن مسایل مادی و معنوی واسطه‌ای بین خود و خداوند قرار دهیم؛ در حالی که آنها را سببی مستقل در نظر نمی‌گیریم.

نتیجه گیری

استعانت طلب کمک و یاری از کسی یا چیزی برای رسیدن به مقصود است. استعانت زمانی به کار می‌رود که قدرت فرد برای انجام آن کار کافی نباشد، بنابراین برای این که به هدف خود برسد از دیگران کمک می‌گیرد.

استعانتی که قرآن ما را به آن امر کرده، استعانت از خداوند و وسایلی است که اذن به کمک و یاری از آنها به ما داده شده است. بنابراین استعانت از وسایل با این اعتقاد همراه است که آنها مستقل از خداوند نبوده و هر نیرو و قدرتی که دارند به حول و قوه الهی است.

توحید در استعانت یعنی این که فقط باید از خداوند متعال یاری جست و طبق آیه ۵ سوره حمد استعانت از دیگران روا نیست؛ اما آیاتی هم وجود دارد که می‌فرماید: ﴿تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى﴾ برای حل تناقض احتمالی می‌گوییم با توجه به توحید افعالی همه کارهای نیک افراد نیکوکار به خداوند متعال برمی‌گردد، زیرا انسان از خود هیچ قدرتی ندارد و هر قدرتی که دارد از رحمت بی‌انتهای الهی است و اگر خداوند ما را به استعانت از آنها امر کرده با این اعتقاد است که آنان مستقل از خداوند متعال نیستند.

استعانت از خداوند آثار و نتایجی به دنبال دارد از جمله: اجابت و پاسخگویی، امداد غیبی، پیروزی، عفت و عصمت و ... توسل به پیامبر اکرم ﷺ و دیگر اهل بیت  در اظهار نیاز به آنان نیز هیچ منافاتی با حصر استعانت از خداوند نداشته و شرک محسوب نمی‌شود؛ زیرا شخص متوسل آنان را واسطه بین خود و خداوند قرار می‌دهد نه این که از آنها به صورت مستقل حاجت بطلبد. آیه ﴿وَ ابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ﴾ نیز این گونه استعانت را تأیید می‌کند.

مفهوم توکل نیز به گوشه‌ای خزیدن و دست روی دست گذاشتن نیست؛ بلکه توکل، نیروبخش، امیدآفرین و سبب فزونی پایداری و مقاومت انسان در برابر مشکلات و حوادث سخت زندگی است؛ زیرا شخص متوکل، اتکاء به قدرت بی‌پایان خداوند دارد.

این تحقیق به بررسی جامع و عمیق مفهوم استعانت از خداوند در قرآن و ارتباط آن با دیگر مفاهیم دینی و اخلاقی می‌پردازد. در فصل اول، با ارائه کلیات و مفاهیم پایه، زمینه‌ای برای درک عمیق‌تر موضوع فراهم شد. در این بخش، طرح تحقیق و مفهوم‌شناسی به‌طور دقیق تبیین گردید تا خواننده با چارچوب نظری و اهداف تحقیق آشنا شود.

در فصل دوم، به بررسی استعانت در قرآن از منظر مفسران پرداخته شد. این بخش نشان داد که استعانت به عنوان یک مفهوم کلیدی در قرآن، نه تنها به معنای درخواست کمک از خداوند است، بلکه به عنوان یک اصل بنیادین در زندگی مؤمنان مطرح می شود. مفسران مختلف با دیدگاه های متفاوت خود، ابعاد مختلف این مفهوم را تحلیل کرده و به مراتب و آثار آن اشاره کردند. این تحلیل ها نشان می دهد که استعانت حقیقی، به عنوان یک عمل عبادی، می تواند به تقویت ایمان و ارتباط عمیق تر با خداوند منجر شود.

فصل سوم به راه های استعانت از خداوند و مصادیق آن در قرآن اختصاص یافت. در این بخش، راه های تحقق استعانت از خدا در قرآن شناسایی و بررسی شد. این راه ها شامل دعا، ذکر، و توکل به خداوند است که هر یک به نحوی می تواند به مؤمنان در مواجهه با چالش ها و مشکلات زندگی کمک کند. همچنین، مصادیق استعانت در قرآن، به ویژه در داستان های انبیاء و مؤمنان، به عنوان نمونه هایی از رفتارهای صحیح در مواجهه با سختی ها و مشکلات زندگی معرفی گردید.

در فصل چهارم، رابطه بین استعانت و واژه های همنا مانند توکل و توسل به ائمه مورد بررسی قرار گرفت. این بخش نشان داد که استعانت از خداوند به عنوان یک عمل عبادی، ارتباط نزدیکی با توکل دارد. توکل به معنای اعتماد به خداوند و واگذاری امور به اوست، در حالی که استعانت به عنوان درخواست کمک از خداوند، می تواند به تقویت این اعتماد منجر شود. همچنین، توسل به ائمه به عنوان یک روش دیگر برای تقویت استعانت از خداوند، به ویژه در فرهنگ دینی مسلمانان، مورد تأکید قرار گرفت.

در نهایت، این تحقیق به وضوح نشان می دهد که استعانت از خداوند نه تنها یک عمل عبادی است، بلکه به عنوان یک راهکار مؤثر در مواجهه با چالش های زندگی و دستیابی به آرامش و موفقیت در زندگی دینی و اجتماعی مؤمنان نقش بسزایی دارد. این مفهوم، با تأکید بر ارتباط عمیق انسان با خداوند، می تواند به عنوان یک منبع الهام بخش در مسیر رشد و تعالی فردی و اجتماعی مورد استفاده قرار گیرد. به طور کلی، استعانت از خداوند به عنوان یک اصل بنیادین در زندگی مؤمنان، می تواند به عنوان یک راهنمای عملی در مواجهه با مشکلات و چالش های زندگی، به ویژه در دوران های سخت و بحرانی، مورد توجه قرار گیرد.

پیشنها‌ها:

- تحلیل مفهوم استعانت در قرآن: بررسی تطبیقی با متون دینی دیگر
- نقش استعانت در تقویت ایمان: بررسی آیات قرآن و تفسیر مفسران معاصر
- استعانت در قرآن: بررسی تأثیرات اجتماعی و روانی آن بر جامعه اسلامی
- تفسیر آیات استعانت در قرآن: رویکردهای مختلف مفسران معاصر
- استعانت و دعا: بررسی ارتباط میان دو مفهوم در قرآن و تفسیر مفسران
- استعانت در قرآن و تأثیر آن بر رفتار فردی و اجتماعی مسلمانان
- مفهوم استعانت در قرآن: تحلیل زبان‌شناختی و بلاغی آیات مرتبط

فهرست منابع:

*: قرآن کریم

* نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی

منابع فارسی:

۱. افرام باستانی، فواد، فرهنگ ابجدی، ج ۱، چاپ دوم، تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۷۵ ش.
۲. آقاملکی تبریزی، جواد، مترجم: صادق حسن زاده و علی خلیلی، اسرار الصلاه، چاپ هفتم، قم: کیش مهر، ۱۳۸۵ ش.
۳. جعفری، یعقوب، تفسیر کوثر، ج ۱، چاپ اول، قم: هجرت، بی تا.
۴. جوادی آملی، عبدالله، تسنیم، ج ۱، چاپ ششم، قم: اسراء، ۱۳۸۶ ش.
۵. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، ج ۱، چاپ اول، بیروت: دارالقلم، ۱۴۱۲ ق.
۶. رجبی، حسین، توسل و رابطه آن با توحید، تهران: مشعر، ۱۳۸۷ ش.
۷. طالقانی، محمود، پرتوی از قرآن، ج ۱، چاپ چهارم، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۶۲ ش.
۸. علوی مهر، حسین، آشنایی با تاریخ تفسیر و مفسرون، چاپ پنجم، قم: جامعه المصطفی العالمیه، ۱۳۸۷ ش.
۹. قرائتی، محسن، تفسیر نور، ج ۱، چاپ یازدهم، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۳ ش.
۱۰. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۵، چاپ ششم، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱ ش.
۱۱. قرضاوی، یوسف و لسانی فشارکی، محمدعلی، سیمای صابران در قرآن، قم: دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، ۱۳۷۸ ش.
۱۲. کلینی، محمد بن یعقوب، أصول الکافی / ترجمه مصطفوی، تهران، چاپ: اول، ۱۳۶۹ ش.
۱۳. محدثی، جواد، تبرک و توسل، قم: مؤسسه دایره المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت، ۱۳۷۶ ش.
۱۴. مصباح یزدی، محمدتقی، به سوی تو، چاپ اول، قم: مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۳ ش.

۱۵. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار شهید مطهری، ج ۲۶، چاپ هفتم، قم: صدرا، ۱۳۷۶ ش.
۱۶. معین، محمد، فرهنگ معین، ج ۳ و ۴، چاپ دوم، تهران: دیبا، ۱۳۸۶ ش.
۱۷. مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، ج ۲، چاپ اول، قم: مدرسه الامام علی بن ابی طالب، ۱۳۷۷ ش.
۱۸. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱۳، چاپ اول، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ ش.
۱۹. منسوب به جعفر بن محمد، امام ششم علیه السلام، مصباح الشریعہ / ترجمه مصطفوی، تهران، چاپ: اول، ۱۳۶۰ ش.
۲۰. موسوی تبریزی، محسن، تقوا و اخلاق قرآنی، قم: نور علی نور، ۱۳۸۸ ش.
۲۱. نجفی قوچانی، محمدحسن، سیاحت شرق، چاپ سوم، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۷ ش.
۲۲. هاشمی رفسنجانی، اکبر، دایره المعارف قرآن کریم، ج ۳ و ۹، قم: مرکز فرهنگ و معارف قرآن، ۱۳۸۵ ش.
۲۳. هاشمی رفسنجانی، اکبر، فرهنگ قرآن، ج ۳، چاپ دوم، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۳ ش.

منابع عربی:

۲۴. ابن ابی زینب، محمد بن ابراهیم، الغیبه للنعمانی، تهران: صدوق، چاپ: اول، ۱۳۹۷ ق.
۲۵. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۱۱، چاپ سوم، بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۴ ق.
۲۶. تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، قم، چاپ: دوم، ۱۴۱۰ ق.
۲۷. جعفری، یعقوب؛ تفسیر کوثر، قم: مؤسسه انتشارات هجرت، چاپ اول، ۱۳۷۶ ش.
۲۸. رشیدرضا، محمد، تفسیر المنار، ج ۱، چاپ اول، بیروت، مؤسسه الرساله، ۱۴۲۱ ق.
۲۹. طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱، چاپ پنجم، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۷ ق.
۳۰. فضل الله، سید محمدحسین، من وحی القرآن، ج ۱، چاپ دوم، بیروت: دارالملاک للطباعه و النشر، ۱۴۱۹ ق.
۳۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: الإسلامیه، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق.
۳۲. لیلی واسطی، علی بن محمد، عیون الحکم و المواعظ (للیلی)، قم، چاپ: اول، ۱۳۷۶ ش.

۳۳. مغنیه، محمد جواد، تفسیر الکاشف، ج ۳، چاپ اول، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۲۴ ق.

۳۴. منسوب به جعفر بن محمد، امام ششم علیه السلام، مصباح الشریعہ، بیروت، چاپ: اول، ۱۴۰۰ ق.

پایگاه‌های اینترنتی:

۳۵. سایت آیت الله خوشوقت، ۷ مهر ۱۳۹۰ www.sahebemr.org/19/221

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیہ خوارزم